

ВІДЗИВ

офіційного опонента на дисертацію
БІЛОПІЛЬСЬКОЇ Олександрі Олександрівни
на тему «Еколого-економічні основи управління системою поводження з
твердими побутовими відходами», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка
природокористування та охорони навколишнього середовища

Актуальність обраної теми

Одним з ключових питань забезпечення динамічного соціально-економічного зростання України, навіть в умовах існуючих політичних викликів, є збереження та покращення якості навколишнього середовища, що, безумовно, вимагає вирішення проблеми відходів, зокрема, залишків кінцевого споживання, більшість яких має значну ресурсну цінність і є потужним джерелом наповнення сировинної бази національної економіки.

Нажаль, вітчизняна практика поводження з відходами свідчить про недосконалість нормативно-правового регулювання в сфері вторинного ресурсокористування, відсутність дієвого механізму стимулювання рециклінгу відходів, неналагодженість роздільного збирання ресурсоцінних компонентів твердих побутових відходів (ТПВ) та нерозвиненість відповідної інфраструктури, що викликає значні втрати матеріальних та паливно-енергетичних ресурсів й сприяє накопиченню відходів у навколишньому природному середовищі.

В той же час діючі в ЄС системи управління відходами споживання дозволяють не тільки скорочувати обсяги їх утворення, а також, значною мірою, збільшувати використання ресурсного потенціалу відходів.

Забезпечення кардинальних змін у вирішенні проблеми відходів в Україні невідривно від розроблення цілісної концепції управління системою поводження з ТПВ, зокрема, вдосконалення її організаційно-економічних засад та науково-методичних підходів щодо оцінки ефективності її функціонування.

Отже, дисертаційна робота Білопільської О.О., яка присвячена вирішенню цих питань, безумовно актуальна і відповідає суспільним потребам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та новизна

Дисертація Білопільської О.О. є цілісною та завершеною науковою роботою, яка містить нові наукові результати теоретичного і прикладного характеру. Мета і завдання дисертації, а також теоретичні та практичні положення, отримані в ході виконання дослідження, характеризуються логічністю і системністю викладу.

Теоретичні і практичні результати дисертації є достовірними і науково обґрунтованими, про що свідчать застосовані автором методи дослідження, а також наявність відповідних довідок та актів щодо впровадження одержаних результатів у діяльність ТОВ «Вест менеджмент системс», навчальний процес Сумського державного університету, їх використання Сумською міською радою під час опрацювання практичних заходів Програми економічного і соціального розвитку м. Суми на 2014 р. та основних напрямів розвитку на 2015–2016 рр., Сумською обласною державною адміністрацією при розробленні Програми економічного і соціального розвитку Сумської області на 2015 р., Сумською районною державною адміністрацією при розробленні Програми економічного і соціального розвитку Сумського району на 2014 р. та Програми поводження з ТПВ в Сумському районі на 2013–2015 рр.

Суттєвим теоретичним доробком дисертанта є уточнення понять «система поводження з ТПВ», «управління системою поводження з ТПВ», «організаційно-економічний механізм управління системою поводження з ТПВ». Так, в авторському розумінні, *система поводження з ТПВ* являє собою сукупність інтегрованих на основі кластерного підходу функціональних підсистем, представлених взаємопов'язаними підприємствами, організаціями, установами та населенням, що задіяні в операціях поводження з ТПВ, та такими, які в результаті своєї діяльності забезпечують суб'єктів сфери поводження з ТПВ ресурсами, необхідними для виконання ними своїх функцій та розвитку (стор. 54); *управління системою поводження з ТПВ* визначається як постійний інноваційний процес, що веде до зміни екологічної свідомості суспільства, екологічних інтересів, трансформації форм взаємодії між суб'єктами системи поводження з ТПВ, зростання рівня їх екологічної мотивації та технологічного вдосконалення методів поводження з ТПВ, кінцевою метою якого є перехід від управління ТПВ до ресурсно-ефективного управління матеріальними потоками та запобігання утворення ТПВ (стор. 58); під *організаційно-економічним механізмом управління системою поводження з ТПВ* пропонується розуміти як складну динамічну систему взаємозв'язків між

суб'єктами та об'єктами ринкових відносин, які формуються та існують на різних рівнях глобальної економічної системи; елементів управлінського впливу за допомогою інституційних, еколого-економічних, організаційно-економічних та соціальних важелів, форм, інструментів і методів; а також взаємозв'язаних процесів планування та реалізації екологізованої політики попередження та зменшення утворення ТПВ та їх шкоди, стимулювання екологічно прийнятних методів поводження з ТПВ, спрямованих на здійснення обмінів, що задовольняють потребам економічного зростання та екологічної безпеки як окремих індивідів, так і економічної системи загалом (стор. 68).

Автором також обґрунтовано, що розбудова системи поводження з ТПВ на засадах сталого розвитку потребує врахування трансформації лінійної моделі економічного розвитку в інноваційну, яка відбувається сьогодні, та запропонована узагальнена модель циклічної економіки та управління системою поводження з ТПВ (рис. 1.6., стор. 62).

За результатами аналізу методів еколого-економічної оцінки інноваційної та інвестиційної діяльності, автором доведена доцільність проведення оцінки системи поводження з ТПВ залежно від індексу еколого-економічної оцінки (показника, що характеризує якість операцій поводження з ТПВ з урахуванням несанкціонованих викидів у навколишнє природне середовище протягом визначеного періоду часу (стор. 102-108) та рівня її соціально-економічного потенціалу на основі тривимірної моделі «Територія – Підприємство – Споживач» (стор. 113-134).

Певний інтерес представляє запропонований дисертантом підхід до формування концептуальної організаційно-економічної моделі управління системою поводження з ТПВ, що ґрунтується на дослідженні стану системи у відповідності до поточної фази її розвитку та ендогенних та екзогенних факторів впливу, деякі з яких особисто визначені автором (стор. 139-161), а також удосконалений науково-методичний підхід до вибору методів поводження з ТПВ шляхом інтеграції методики оцінки життєвого циклу у динамічну модель еколого-економічної оцінки системи поводження з ТПВ на основі прогнозування сценаріїв її розвитку.

Головним науковим доробком автора є формування науково-методичних засад та практичних рекомендацій щодо управління системою поводження з ТПВ на різних рівнях господарювання на основі поєднання державного та ринково-орієнтованого управлінських підходів, а *найбільш суттєвими науковими результатами дослідження* можна вважати:

- розроблений науково-методичний підхід щодо проведення еколого-економічної оцінки системи поводження з ТПВ, який базується на врахуванні

економічних та екологічних індексів екологічності утилізації та розміщення, шкідливості, забруднення навколишнього природного середовища, «чистоти виробництва», «чистоти споживання»;

– запропонований науково-методичний підхід до вибору стратегічних напрямів, зокрема, можливих варіантів розвитку системи поводження з ТПВ, в основу якого покладено визначення показників оцінки соціально-економічного потенціалу системи поводження з ТПВ;

- розвинутий автором теоретико-методичний підхід до оцінювання соціально-економічного потенціалу системи поводження з ТПВ, який на відміну від існуючих ґрунтується на дослідженні полікомпонентної моделі «Територія – Підприємство – Споживач»;

- удосконалений науково-методичний підхід до вибору методів поводження з ТПВ, який на відміну від існуючих ґрунтується на показниках рівня соціально-економічного потенціалу системи поводження з ТПВ, очікуваного соціо-еколого-економічного ефекту, індексу еколого-економічної оцінки системи поводження з ТПВ, які визначаються за трьома сценаріями (прибутковим, безприбутковим та комбінованим);

- розвинення понятійного апарату економіки природокористування, зокрема, наукове обґрунтування сутності понять «система поводження з ТПВ», «управління системою поводження з ТПВ», «організаційно-економічний механізм управління системою поводження з ТПВ».

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, які були отримані у ході виконання дисертаційної роботи визначаються їх апробацією на науково-практичних конференціях, публікаціями в наукових фахових виданнях, а також документацією, яка підтверджує впровадження практичних результатів дослідження.

Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 22 наукових працях (13 належать особисто автору), зокрема, 1 – підрозділ у колективній монографії, 6 статей у наукових фахових виданнях України (з них 2 публікації в журналах, які включено до міжнародних наукометричних баз), 1 стаття у наукових періодичних виданнях інших держав, 1 стаття в інших наукових виданнях, 13 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Загальний обсяг публікацій становить 5,1 друк. арк., з яких особисто авторові належить 4,3 друк. арк.

Обсяг друкованих праць та їхня кількість відповідають вимогам щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Зазначені публікації відображають основні теоретико-методологічні результати наукового дослідження.

Дискусійні положення та зауваження

В цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних здобувачем результатів, слід відмітити та висловити *окремі зауваження*, а саме:

1. З огляду на те, що предмет дослідження виступає частиною об'єкта дослідження, його певною стороною, тим, на що спрямоване дослідження, й за змістовим наповненням близький темі дослідження, в дисертаційній роботі, на думку опонента, не зовсім вдало визначено предмет дослідження (стор. 6 дисертації, стор. 2 автореферату).

2. При розгляді основних нормативних документів, що регулюють поведження з відходами в країнах Європейського Союзу, до їх переліку автором були включені Рамкова Директива ЄС 2006/12/ЄС про відходи, Директива ЄС 2002/96/ЄС про відходи електричного та електронного обладнання, Директива ЄС 94/62/ЄС про упаковку та відходи упаковки (п. 1.2., стор. 29-31). Проте перелічені директиви на даний час скасовані та замінені Директивами ЄС 2008/98/ЄС, 2012/19/ЄС та 2004/12/ЄС, що віддзеркалюють характер еволюційних змін у поглядах суспільства на вирішення проблеми відходів.

Чим можна пояснити, що останні законодавчі акти не були використані в роботі при аналізі нормативно-правової бази в сфері поведження з ТПВ?

3. На стор. 57 дисертаційної роботи автор зазначає, що в наукових публікаціях поняття «управління системою поведження з ТПВ» зовсім *не зустрічається*, однак у висновках (стор. 64) вказує, що на основі *узагальнення* існуючих підходів удосконалено поняття «управління системою поведження з ТПВ», під яким пропонує розуміти «постійний інноваційний процес що веде до зміни екологічної свідомості суспільства ...»

Така неузгодженість стверджень потребує пояснення.

4. При оцінці соціально-економічного потенціалу системи поведження з ТПВ, яку пропонується здійснювати на основі тривимірної моделі «Територія – Підприємство – Споживач», кількість показників-індикаторів оцінки кожної складової моделі дорівнює 5 (стор. 113-121, Табл. 2.5).

Можливо визначення критеріїв оцінки складових соціально-економічного потенціалу системи поведження з ТПВ на основі більшої кількості показників-індикаторів може бути більш коректним?

5. При реалізації стратегії III «Розвиток товару» в чому полягає відмінність між «новими видами послуг щодо поведження з ТПВ, що замінюють ті, які надавалися раніше» та «новими послугами щодо поведження з ТПВ, що задовольняють існуючі потреби іншим способом»

(Табл. 2.7, стор. 127, 131)?

6. В графічній моделі вибору стратегічних напрямів розвитку системи поводження з ТПВ стратегії VIII–X – це стратегії вертикальної, горизонтальної та конгломератної (за поданням автора, конгломеративної) *диференціації* (Рис. 2.5, стор. 125 та Рис. 4., стор. 12 автореферату). Проте в табл. 27 (стор. 128-129) стратегіями розвитку системи поводження з ТПВ, що відповідають цим позиціям, вже є вертикальна, горизонтальна та конгломератна *диверсифікація*. Який, врешті-решт, стратегічний напрям розвитку системи поводження з ТПВ пропонується? Диференціація чи диверсифікація?

7. Яких змін потребують запропоновані автором рекомендації щодо створення умов для розвитку системи поводження з ТПВ в Сумській області (стор. 185-205) для впровадження їх в інших регіонах України?

Позначені дискусійні питання та зауваження до дисертаційної роботи Білопільської О.О. не носять принципового характеру, суттєво не впливають на якість та результативність дослідження та не знижують його загальної позитивної оцінки.

Відповідність дисертації вимогам Положення про порядок присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань України та іншим нормативним актам АК МОН України

Дисертація оформлена у повній відповідності з нормами і правилами АК МОН України щодо кандидатських дисертацій, виконана на достатньо високому науково-теоретичному рівні. Автореферат за своєю структурою і технічним оформленням відповідає визначеним АК МОН України, стандартам і правилам. Зміст дисертації повністю відповідає її назві, автореферат є повноцінним відображенням змісту дисертаційної роботи.

Тема і зміст дисертації відповідають паспорту спеціальності 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища і профілю спеціалізованої вченої ради Д 55.051.01 у Сумському державному університеті.

Загальний висновок

Оцінюючи дисертаційну роботу Білопільської О.О. в цілому, слід підкреслити, що в ній отримані нові результати, які в сукупності розв'язують актуальне науково-прикладне завдання, яке полягає в удосконаленні організаційно-економічних засад управління системою поводження з ТПВ на

різних рівнях господарювання на основі поєднання державного та ринково-орієнтованого підходів до управління.

Робота є цілісним науковим дослідженням, результати якого характеризуються достовірністю, практичною спрямованістю та значущістю.

Тема роботи розкрита повністю, мета дослідження досягнута, поставлені завдання вирішені.

Дисертаційна робота на тему «Еколого-економічні основи управління системою поводження з твердими побутовими відходами» за своїм теоретичним рівнем, науковою новизною та практичним значенням цілком відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (Постанова КМУ № 567 від 24 липня 2013 р.), а її автор – Білопільська Олександра Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища.

Офіційний опонент,
завідувач кафедри економіки природокористування
Одеського державного екологічного університету,
доктор економічних наук, доцент

О.Р. Губанова

Підпис Губанової О.Р. засвідчую:
Помічник ректора ОДЕКУ

Кузьмичьова Т.С.